

“BASAT’IN TEPEGÖZ’Ü ÖLDÜRDÜĞÜ” HİKÂYEYİ PSİKANALİTİK YAKLAŞIMLA OKUMA

READING STORY IN WHICH “BASAT KILLED THE CYCLOPS” WITH A PSYCHOANALYTICAL APPROACH

Mümin TOPCU¹

Öz

Dede korkut hikâyeleri üzerinde dil, edebiyat, siyaset ve benzeri konulu birçok çalışma yapılmıştır. Bu metinlerle ilgili çalışmaların genellikle dil ve yapı merkezli olduğu görülür. Geçmişte, sözlü ve yazılı gelenekte sıklıkla yer alması nedeniyle bu hikâyelerin toplumu eğitici ve bilinçlendirici anlam yüklü metinler olduğu kanaati oluşmaktadır. Bu kanaat, bizi *Basat’ın Tepegöz’ü Öldürdüğü* başlıklı hikâyedeki eğitici ve bilinçlendirici fonksiyonların neler olabileceği fikri üzerinde yoğunlaştırdı. Yaptığımız okumalar sonucu hikâyedeki önemli motiflerin derin kökenlere sahip ve yaşamın simgelerini barındıran siyasetname özelliği gösterdiği kanaati oluştu. Anlatıda, bu fikrin oluşmasına neden olan ve yaşam döngüsünün parametrelerini ortaya koyan semboller dizgesini açıklamaya çalıştık. Çalışmanın, anlatının semboller dizgesini açıklamakla, yaşamın yasalarını barındırmakta olan siyasi ve sosyolojik bilinç simgelerinin anlaşılmasına katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

Anahtar Kelimeler: Psikanalizim, sembol, Basat, Tepegöz, çözümleme.

Abstract

There are numerous lingual, literal, political, etc. studies having been conducted over Dede Korkut stories. It is seen that, the studies regarding these texts are generally language- and structure-centered. Since they took part frequently within the verbal and written traditions of the past, these stories are deemed to be meaning-laden texts, which educates, and raise the awareness of the society. Such a consideration has caused us focus onto what such didactic and awareness-raising functions of the story, in which “*Basat Killed the Cyclops*”, may be. As the outcome of the readings we conducted, we have come to the point that, the prominent motives in the story reveal the features of a political treatise, which is deeply-rooted, and possesses the symbols of the life. We hereby attempt to elucidate the system of symbols in the narration, which has made us consider the story as such by putting forth parameters of the cycle of life. We believe that, elucidating the system of symbols in the narration shall contribute to the understanding of the political and sociological awareness symbols, which possess the laws of the life.

Keywords: Psychoanalysm, awareness, symbol, Basat, Cyclops, analysis.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, topcumumin@gmail.com, ORCID:0000-0002-6522-1117.

GİRİŞ

Öncülüğünü Sigmund Freud'un yaptığı Psikanalitik kuram 19. yüzyılın sonlarında, psikolojik hastalıkların nedenlerinin araştırılması sonucu bilinçaltı kavramına ulaşılmasıyla başlamıştır. Bilinçaltı kavramı; çocukluk döneminde kişiye acı, ızdırıp veren ya da toplum tarafından ayıplandığı düşünülen duygu, istek, düşünce ve dürtülerin bastırılması sonucu oluşur. Bastırılmış bu unsurlar, rüya, hayal, fantezi ve dil sürçmeleri şeklinde kendini simge ve sembollerle açığa çıkarır. Freud insan davranışlarının bilinçaltının etkisinde olduğunu ve bunların incelenerek bilinçaltı hakkında ipucu elde edilebileceğini ifade eder. Mitler, peri masalları, batıl inançlar, şaka benzeri folklorik ortak ürünler, toplumun ortak bilinçaltını yansıtır. Psikanalitik okul, halk anlatılarının kaynağını düş, imge ve hayallerle açıklamaya çalışmış ve toplumun ortak ürünlerini, cinsel organ simgesi veya birleşme ögesi olarak açıklayıp çözümlemeye dayandırmışlardır (Çobanoğlu, 2002:165-166).

Psikanalistler, birçok psikolojik hastalığa, bastırılan doyurulmamış arzu ve isteklerin neden olduğu görüşünü savunurlar. Bu nedenle davranış bozukluklarını değil onun altında yatan nedenleri araştırmak gerekir. Olaylar ve davranışlar, nedensellik ilkesine dayandırılarak incelenir. Freud'un yaklaşımındaki ikilemler olan erkek-dişi, fallus-vajina; Jung'da bilinçli olma-bilinçdışı olma, yaşam-ölüm, tanrı-şeytan biçiminde karşımıza çıkar (Çobanoğlu, 2002: 174). Freud ve Jung, temelde aynı şeyleri söyler. Freud, psikolojik olgular arasındaki nedenselliği bel altı simgeleriyle açıklarken Jung ise bel üstüne yönelir.

Dede korkut hikâyeleri, büyük bir Oğuz-name destan geleneğinin parçaları olarak kabul edilir. Geçmişinden mitolojik motifler barındırmakta olan ve Oğuz Türklerine ait bu metinler, yüzyıllardır toplumu şekillendirme ve bilinçlendirme görevi görmüş eğitici, öğretici ve bilinçlendirici metinlerdir.

Simgelerin, arketiplerin, ana-yapıların devingen bir dizgesi olarak tanımlanan mit, ana-kalıbın etkisiyle bir anlatı durumuna gelir. Mit, imgelem aracılığıyla kimlik sorununa yanıt arar. Her toplum gerçekliği temsil etme biçimleri aracılığıyla kendi kimliğini sorgular. Mit aracılığıyla kimlik sorgulaması yapmak için bir topluluğu temsil eden imgeler üretilir. Her toplum "biz" sorunsalına bağlanan imgeler aracılığıyla tanımlanabilmektedir. İmgeler, değişik dolaylı anlatılarla belli bir halkın üyelerini ve onların özelliklerini, niteliklerini vb. kapsarlar. Bu amaçla seçilen her imge topluluğun simgesi olur. Kuraklıkla içli dışlı bir toplum "su" ya da "verimlilik" imgelerini; göçebe bir toplum, "göç" imgelerini öne çıkarır. Her toplum, kendisini temsil eden imgeler üretir. Böylelikle imgeler söze dönüşünce bir anlam yüklenir ve simge durumuna gelirler. Simgelerin genel bir sınıflandırması birer arketip biçimine göre gerçekleştirilir. Bu sınıflandırma işlemine arketipleştirme adı verilmektedir. Ana-yapı, arketipler düşünceyi biçimleyen işlevsel olanaklardır. Bir eylemin genel özelliklerinin toplamı o eylemin ana-yapısını oluşturmaktadır; söz konusu genel özellikler, benzer bir eylemi yinelemeye ya da onu değişik bağlamlara uyarlamaya dayanmaktadır. Ana yapılar değişik bağlamlarda dönüşürken genelleşirler. Mitlerin işleyişi böyledir. Bir yüzyıldan ötekine dönüşerek aktarılırlar. Biçim değişebilir fakat ana-yapı yinelenerek sürdürülür. Özümlenen (ana-yapının bir özelliği özümlemedir) bir mitik unsur farklı bir kişi, yazar, toplumca yeni koşullarda, ona yeni unsurlar eklese de düşünce ekseninde pek fazla değişikliğe neden olmaz. Düşünce ekseninde ana-yapı üzerinde gerçekleştirilen bir değişiklik ancak biçimsel düzlemde mümkündür. Çoğunlukla yeni unsurlar eklenerek, benzer ana-yapılarla bağlantılar kurularak biçimsel dönüşümler gerçekleştirilebilir (Aktulum, 2018)

Toplum bilinçaltının ifadesi olan simgesel anlatılar, eğitime ve bilinçlendirme vazifesi görerek yüzyıllardır önemini kaybetmeden anlatılagelmıştır. Simgesel anlatımdan gittikçe uzaklaşan günümüz insanı için bu anlatılar, adeta arkeolojik bir eser mahiyetinde nerden geldiği, niçin oluşturulduğu ve ne işe yaradığı meçhul birer objelere dönüşmüştür.

Araştırmacıların vazifelerinden biri de kültür taşıyıcısı olan bu önemli eserlerin gizini ortaya çıkararak ortak bilinçaltının bir ifadesi olarak görülen simgelerin üzerindeki tozu kaldırmaktır.

Yazımızı rüya-halk anlatıları benzerliği olgusundan hareketle psikanalitik çözümlemeyle ele alacağız. Bunu yaparken anlatının tüm izleklerinin bir sembolün karşılığı olabileceğini düşünerek hareket edeceğiz. Olağan veya olağan dışı olsun, motif özellikleri gösteresin veya göstermesin, tüm anlatı unsurlarını birer semboller zinciri olarak değerlendirip anlatı bütünlüğü içinde simgelerin ne anlama geldiklerini sorgulayarak, anlama odaklanacağız.

Anlatıyı Olay Akışına Bağlı Kalarak Çözümleme

“Basat’ın Tepegöz’ü öldürdüğü” anlatıda, önce esas metni verip sonra sembolik anlam yorumlanacak. Ardından çözümlemeden ortaya çıkan olay dizgesinin oluşturduğu sosyolojik döngü bütünlüğünün simgeleri üzerinde durulacak.

Hikâyede, Basat'ın doğumu ve annesinden bahsedilmez.

Bir gece otururken düşman, Oğuz kavmine saldırır. Saldırı sebebiyle göç etmek zorunda kalan Oğuz beylerinden Aruz Koca, küçük çocuğunu yolda düşürür. Bir aslan çocuğu bulup götürür ve besleyip büyütür. "Oğuz, gene eyyamıla gelüp yurduna kondu" Sazlıktan çıkan ve aslanın besleyip büyüttüğü çocuk, aslan özellikleri gösterir. Oğuz beyleri toplanır, çocuğu aslanın ininde yakalayıp getirirler ve her seferinde çocuk aslan yatağına geri kaçar. Dede Korkut, çocuğu insan olduğuna inandırmaya ve ailesi ile birlikte yaşamaya ikna etmeye çalışarak ona iyi atlara binip iyilerle arkadaş olması için telkinlerde bulunup aile fertlerinden kardeşinin adını söyleyerek Basat adını verir (Özçelik, 2005, s. 749- 750).

Oğuzların "otururken gece vakti" düşman saldırısına uğraması, göç etmesi; onların acizliğini, zayıflığını öne çıkarıp vurgulayan unsurlardır. Oğuzlar, o kadar zayıf ve güçsüzdür ki, toplumun istikbali olan bir Bey'in küçük çocuğuna dahi sahip çıkamamakta ve onun düşerek kaybolmasına göz yummak zorunda kalmaktadır.

Çocuğun "düşmesi, kaybolması ve sonra bir aslan tarafından beslenerek büyütülmesi" motifleriyle, Hz. Musa, Hz Yusuf başta olmak üzere, büyük peygamberlerin çocukluğuyla Basat'ınki arasında benzerlikler görülür. Bu peygamberler de çocukluk yıllarında içinde yaşadıkları toplumun "güçsüz düşmesi sonucu kaybolurlar". Düşmüş veya kaybolmuş bu çocuklar, "kutsalın müdahalesi" ile "otoritenin ve gücün merkezinde" döneminin en yüksek donanımlarıyla yetişerek birer kahramana dönüşürler. Bu avantajları o kahramanlara sağlayan kutsalın özel yardımıyla onlara verilen "özel bir ilim"dir (Ku'ran-ı Kerim, Yusuf Suresi 21. 22.). Bu sebeple, *yitkilere karışmak* tabirinin de kutsalın tasarrufuna teslim olmak, ondan özel yardıma mazhar olarak "dönüşmek" manasında kullanıldığını görmekteyiz.

Çocuğun asil bir bey ailesinden olması, ailenin mensup olduğu toplumun zayıf düşmesi sebebiyle çocuklarına sahip çıkamaması, çocuğun kaybolarak kutsalın yardımıyla aslan sütü emerek büyüdüğünü görmekteyiz. Aslan sütü emmekle birlikte, Basat'ın aslan özelliklerini kazandığını görürüz. "Aslan", "gücü ve imkânları doğru kullanarak otoriteyi ele geçiren "yönetimin, devletin, yerel krallığın"; kartal, "gök krallığının"; güneş de "mutlak krallığın" simgesi olarak kullanılır (Çaycı, 2002, s. 91). "Aslan yuvasında büyümek ve ondan süt emmek", bir devletin merkezinde eğitilerek, "devlet yönetme yeterliklerine sahip olma" anlamı taşıdığını düşünüyoruz. "Sazlıktan çıkan" ifadesiyle, zor ortamlarda yaşamaya ne kadar iyi uyum gösterdiği vurgulanan Aslan Basat, Oğuzların içinde duramaz ve fırsat bulunca yetiştiği yere otoritenin merkezine dönmek ister. Hikâyenin sonunda Basat, yetiştiği ortama gönderme yaparak "Anam adın der isen Kağan aslan" (Özçelik, 2005, s. 786), ifadeleriyle yapmış olduğumuz yorumu destekler.

Oğuzların "gündüz" olunca "yurtlarına dönüp yerleşmesiyle", hikâyenin başındaki "gece ve oturur" vaziyetlerini terk ettiklerini görürüz. "Kaybolan çocuğun" da aslan ininde bulunarak geri getirilip ailesiyle tanıştırılıp ad verilmesiyle, Oğuzlarda "gelişip güçlenerek toparlanma ve ayağa kalkma sürecinde olumlu gelişmelerin" olduğunu görmekteyiz.

Konur Koca Sarı Çoban, yaylaya giderken herkesin önünde Oğuz'a öncülük yapar (Özçelik, 2005, s. 750). İlkbaharda yaylaya gidilir ve sonbaharda dönülür. "Yaylaya gidip dönme", "yaşamın bütün aşamalarını -dört mevsimi"- içinde barındıran bir dönüşümü göstermektedir. Yaylaya gitmenin, bir iyiye gidişi gösterdiği aşikârdır. Fakat yaylaya göçmek zorunda kalan insanlar, bulunduğu mekânda hayati ihtiyaçlarını karşılayamayan konargöçer bir topluluğun üyeleridir.

"Çoban-yolculuk-kurban" birlikteliği, İsrail oğullarının kutsal tarihlerinin bir bölümü olarak görülür. Göçebe çobanlara özgü İsrail oğullarının ataları tarafından binlerce yıldır uygulanan arkaik bir kurban töreni yeniden değer kazanmış ve Yahveciliğin "kutsal tarihi" içine katılmıştır. Kozmik türde dinsel yapıların kutsal tarihin olaylarına dönüştürülmesi, Yahveci tek tanrıcılığın ayırt edici özelliklerinden biridir ve Hristiyanlık da bu özelliği benimseyip sürdürecektir (Eliade, 2000, s. 219). Eliade'nin vurguladığı dönüşüm miti hikâyede de görülür. Bireysel dönüşüm serüveni içinde hikâyenin başında çoban, sonunda bey devreye girerken bu dönüşüm anlatısı, göçebe bir topluluğun medeni bir yapıya evrililişinin de kodlarını içinde barındırır. Anlatıda, Oğuz'a bir beyin değil de hazları doğrultusunda hareket eden çobanın yol göstericilik yapmasıyla olumsuzluk sezilir. Çobanın başına buyruk bir şekilde hareket edişi, benzer hazzı davranış tarzını yayılmasıyla anarşiye meydan açar.

Konur Koca Sarı Çoban, koyunlarıyla Uzun Pınar denilen meşhur bir pınara gelir. Bu sırada pınara konmuş olan periler kaçar. Koyunlar, uçan peri kızlarından ürkünce çoban perileri görür ve kepenegini onların üstüne atarak bunlardan birisini yakalar (Özçelik, 2005, s. 750).

Tatlı su kaynağı olan "Pınarbaşı", önemli stratejik bir mekândır. Yaşamın kaynağı olan su, insan ve hayvanlar için en temel ihtiyaçtır. "Felsefe açısından da evrenin özü sayılır ve ilk insanlardan beri kutsallığına inanılmıştır" (Hançerlioğlu, 1984, s. 548). Su varsa orada yaşam için gerekli her şey vardır. Suyun olduğu mekâna hâkim olmak için çetin bir mücadele de olacaktır. Su başında zarafeti, letafeti ve çekiciliğiyle hevesatı tahrik eden "su perisi" karşımıza çıkmaktadır. Pınarbaşı, "Aruz Koca'nın çobanı ile su perisini" birleştiren bir mekândır. Burada çobanın peri kızını iğfal etmesi sonucu erkek bir ebe vasıtasıyla ortaya çıkan Tepegöz, "kontrol edilmeyen arzuların dönüştüğü bir varlık"tır. Kontrol edilemeyen arzular, kontrol edilemeyen kişiliklere; bireyin problemi, toplumun problemine dönüşür ve "toplumu yıkıma sürükler".

Eski Yunanda "kadın tanrıça", tabiatın verimliliğini, ormanları, dağları, vahşi yerleri temsil eder. Mitolojide Nympe'ler, çocuk tanrıalarının sütanaları ve genç kızların koruyucularıdır. Nympe'lere yaklaşmak tanrısal varlıklara yaklaşmak kadar tehlikelidir. Bunlar kendilerine insan gözüyle bakan "her ölümlünün aklını başından alırlar". Romalılarda kaynakların ve ılıcaların tanrıçaları oldukları için "Su perileri" de denir. Hemen her yerde saygı gören nympe, özellikle bir kaynağının, kutsal bir ağacın, bir mağaranın yanındadır (Grimal, 2012, s. 533-534).

Ahmet Hamdi Tanpınar, su perisi Nympha'yı, Türk edebiyatında yer almayan ve Yunan kaynaklarından edebiyatımıza giren ilk mitoslar içinde değerlendirirken; bu noktayı, edebiyatımızın "İslam masallarından ve ona bağlı hayallerden ayrılış noktası" olarak gösterir (Tanpınar, 1988, s. 276). Su perisi, "bizde olmayan batı kaynaklı" bir motiftir. "Hem kültürümüzde yer almaması hem de hikâye metninde uçarak yolculuk sırasında Oğuz'un yaşam kaynağı olan pınarın başına gelmesi", açıkça bir dış müdahaleyi gösterir. Kaynağına

müdahale edilemediği için dış kaynaklı problemle mücadele iç kaynaklı mücadeleden daha zordur.

Yakaladığı peri kızına tama ederek cinsel ilişkide bulunması üzerine koyunlar, ürküp kaçışmaya başlar. Çoban, koyunların önüne geçerek onlara engel olmaya çalışır. Peri kızı, Konur Sarı Çoban'a, "Yıl tamam olunca emanetini gel al. Oğuz'un başına zeval getirdin" diyerek uçup gider. Çobanın korkudan benzi sararır (Özçelik, 2005, s. 752).

Koyunların ürküp kaçmasıyla çoban ve peri kızı yalnız bırakılır. Bu yalnızlık, onların "işbirliği yapabilmesi için uygun ortamın oluşturulduğunu" gösterir. Çobanın kepenegini peri kızının üzerine örtmesiyle onu "koruyarak kontrolüne aldığını" görebiliriz. Aralarındaki cinsel ilişki ise, onların "koordineli şekilde birlikte hareket etmek" suretiyle "ilişkilerini ileri bir boyuta taşıdıkları" sonucuna varabiliriz. "Çıkar odaklı karşılıklı iş birliğinin meyvesi olarak Tepegöz'ün doğumu", toplumu felakete sürükleyecektir:

Tekrar yaylaya göç ederken Çoban, aynı pınarın başına gelir. Koyunlar ürkünce çoban ileri varır ve orada parlayan büyük bir yığınak² görür. Bu yığınak, peri kızının pınarın başında doğurduğu çobandan olma çocuğudur. Peri kızı, Çoban'a, "Emanetini gel al. Amma Oğuzun başına zeval getirdin" der. Çoban kendi çocuğu olan yığınağı görünce ibret alır geri dönüp onu sapan taşına tutar. Çoban, arkasındaki koyunlarla birlikte, sapan taşına tuttukça büyüyen yığınaktan kaçır. (Özçelik, 2005, s. 752-754).

Tepegöz'ün doğumu plasenta içinde gerçekleşir. "Plasenta ile doğmuş olan çocuğun, üzerinde annesinden kaynaklı beslenme, koruma ve kollama" unsurlarının devam ettiğini düşündürür. Çocuğun etrafında annesinden almış olduğu bu "sıra dışı beslenme ve koruma kalkanı", onun Oğuz'a ne olduğu belirsiz bir ucube şeklinde görünerek çevresine korku salmasını sağlar. Yığınaktan ne olduğunu bilmediği için korkan babası Çoban, ona merhamet ve mülayemetle davranması gerekirken, onu tekmelemeye ve sapan taşına tutmaya başlar. Tekmeleme ve sapan taşı atmakla Tepegöz'ün büyüdüğü görülür. Saldırgan tavır devam ettikçe, Tepegöz büyümeye devam ederek kontrol edilemeyecek bir seviyeye ulaşır. Bunu gören çoban, son çare olarak kaçır. Çoban kaçınca koyunlar da onu takip eder. "Çoban-koyun-kurban" birlikteliği, tek tanrılı dinlerde tekrarlanan "dini bir dönüşüm" simgesidir. (Eliade, 2000, s. 219). Halk da liderin arkasına takılır ve kaçır. Yalnız kalan Tepegöz kendi haline bırakılmıştır. "Başlangıçta kendi haline bırakılması" problemin ilerlemesini ve büyümesini sağlar.

Bayındır Han, beyleriyle birlikte yaptığı bir gezi sırasında pınarın başından geçerken plasenta içindeki çocuğu bulur. Beyler, ne olduğunu bilmedikleri bu yığınağı anlamak için tekmeler (Özçelik 2005, s. 754).

Tepegöz ve Çoban arasındaki hadiselerden habersiz olan Beylerbeyi, beyleriyle bir gezi sırasında pınarın başına geldiğinde estetik duruşu bozan bir sıra dışılıkla karşılaşır. Anlatıcının "İbret nesne yatur, başı götü belürsiz (Özçelik, 2005, 754), ifadeleriyle tanımladığı plasentayı, çobandan sonra, beyler de tanımak ve anlamak için tekmelemeye başlar. "Anlama odaklı da olsa, öteleyici davranış tarzı", "anomalinin büyümesine" neden olur. Hem çobanın hem de beylerin problemi büyüten "saldırgan davranış tarzını değiştirmesi gerektiği" görülmektedir.

Beylerden biri olan Aruz Koca'nın da yığınağı tekmelemesi üzerine ayağındaki mahmuzun değmesiyle yığınak yarılr ve içinden, vücudu normal bir insan şeklinde tepesinde

² Orijinal metinde 'Baganak' kelimesiyle ifade edilen Tepegöz'ün plasenta içinde doğmuş halini 'yığınak' kelimesiyle ifade ettik.

tek gözü olan bir erkek çocuk çıkar. Çocuğu eteğine saran Aruz Koca, Tepegöz'ü, oğlu Basat'la birlikte büyütüp yetiştirmek için, Bayındır Han'dan ister. Bayındır Han, çocuğun ona verilmesini kabul eder (Özçelik, 2005, s. 754).

Mahmuz; çizmenin, potinin arkasına takılan ve binek hayvanları dürtüp hızlandırmaya yarayan demir veya çelik bir aparatır. Geleneksel anlatılarda binek hayvanı, kahramana yardımcı olan unsurları içine alan bir simgedir. Buradan hareketle, "kahramanın yapacağı işleri ve icraatları kolaylaştıran, harekete geçiren, hızlandıran; mevki, makam, rütbe ve para gibi güç unsurları", mahmuz simgesiyle ifade edilebilir.

Aruz Koca'nın da yığınağı tekmelemesi sonucu ayağındaki mahmuzun değmesiyle Tepegöz'ün doğduğu görülür. Problemin ortaya çıkışını hızlandırınca Aruz Bey, "eylemleri sonucu ortaya çıkan sorunu", eteğine sararak üstlenmek zorunda kalır. "Eteğine sarmak" bir erkek için "aşılması zor olan tabuların" göstergesidir. Bu suretle Aruz Koca, hiç de arzu etmediği bir "ebe, kadın/anne" rolünü kabullenmek zorunda kalmıştır.

Problem ve onun çözümü, bir merkezde yer alır. "Ağacın kurdu kendindendir", atasözünde de ifade edilen bu gerçeklik sürekli tekrarlanır. Birbiriyle mücadele eden unsurların aynı mekânı paylaştıklarını görürüz. Tepegöz ve Basat farklı ocaklarda doğar, aynı ocakta büyür ve gelişir. Aruz Koca, sorumluluklarını yerine getirmek için Tepegöz'ü evine getirir,

Aruz Koca, çocuğu eve getirmiş ve emzirmesi için bir kadın görevlendirmiştir. Tepegöz, emzirmek için gelen kadının, önce sütünü devamında kanını sonunda da canını alır. Günde bir kazan sütle beslenip büyüyen çocuk, arkadaşlarıyla oynarken onlara zarar vermeye başlar. Kiminin burnunu kiminin kulağını yer (Özçelik, 2005, s. 756).

Kadın, halk anlatılarında "arazi, toprak, yurt" anlamında kullanılır (Eliade, 2003, s. 243-244). Toprak ana ifadesi de bu anlamı gösteren deyimlerimizden biridir. Tepegöz, Aruz kocanın "hâkimiyet bölgesinde/evinde ortaya çıkar" ve gittikçe de büyüyen problemler yumağına dönüşür. Önce sütü bitirir, devamında etraftaki çocukların kulaklarını ve burunlarını yemek suretiyle yaşamını sürdürürken Oğuz'un yaşam alanını da daraltır.

Süt içen çocuk karnı doyunca rahatlar ve sükûnet bulur. Bu durum geniş bir zamana ve mekâna yayılınca da toplumda refah ve mutluluk ortaya çıkar. Bu ve benzeri fonksiyonlar göz önüne alındığında sütün "toplum düzeni ve refahının simgesi" olan temel bir besin kaynağı olduğunu görürüz.

Burun, nefes almamızı sağlayan ve dolayısıyla hayatımızı sürdürmede en önemli organlarımızdan biridir. "Nefes almak" deyiminin kullanımına dikkat ettiğimizde burunun "ekonomik döngüyü sağlayan araçların altyapısını" simgelediğini söyleyebiliriz. Kulak ise "ulaşım ve iletişimin" simgeleridir.

Tepegöz, sütü bitirerek toplum düzeni ve refahını bozar, çocukların burnunu yiyerek toplum ekonomisine zarar verir, kulaklarını yiyerek iletişim ve ulaşımı engeller. Kısaca "kamu düzenini" bozar.

Aruz bey, etraftan artan şikâyetler üzerine Tepegöz üzerinde baskı kurmaya çalışır. Onu döver, söver. Ona yasaklar getirir. Durumda bir düzelme olmayınca da evden kovar (Özçelik, 2005, s. 756).

Aruz Bey'in uyguladığı "dövme, sövme ve yasaklama" otorite tarafından uygulanan müeyyideleri ifade eder. "Evden kovulma" "hâkimiyet alanından dışlamanın" simgesidir. Evden kovulunca artık Tepegöz'ün üzerindeki içsel, diğer bir ifadeyle Oğuz toplumundan gelebilecek baskılar tamamen ortadan kalkar. Artık bu aşamadan sonra mücadele "karşılıklı savaşa" dönüşür.

Peri ana devreye girip Tepegöz'e büyülu yüzük takar: "Oğul sana ok batmasın kılıç kesmesin" der. Tepegöz, Oğuz'dan çıkar, içinde mağara olan bir dağa "Salahana" kayasına varır, yol keser, adam öldürür ve büyük bir harami olur. Tepegöz'e adam gönderirler, ok atarlar, kılıç vururlar süngü ile saldırırlar fakat o, bu müdahalelerin hiçbirinden etkilenmez. Çocuk çoluğu yer bitirir ve Oğuz'dan adam yemeğe başlar (Özçelik, 2005, s. 756-758).

Evden kovulan Tepegöz, farklı bir mekânı yurt tutar. Burası içinde mağaranın da yer aldığı "kayalık sarp bir dağdır". Salahana kayası, "serseriliğin kayası" ya da insanların denetiminde olmayan kayalık, ıssız yer" anlamlarına gelir (Karabaş, 1999, s. 247).

Kozmosun sembolü olan kutsal hayat ağacı veya hayat suyu, hayat çeşmesi, pınarı, meyve, şifalı ot, çiçek; ulaşılmaz bir yerde, dağların doruğunda, karanlıklar ülkesinde, kayanın yanında, ya da kutsal bir merkezde bulunur. Hz. Nuh, yeryüzündeki fırtınalardan korunmak için gemisini bir dağ tepesine oturtur. Dağ, Hz. Nuh için fırtınalı ortamdaki kaçış mekânıdır. Yüce dağlar kutsala yakın yerlerdir. Her kutsal yapının bir kutsal dağı, dağda bir mağarası veya kutsal bir yapısı vardır. Buralar "koruyucu, güçlendirici ve kutsalla iletişim kurulabilen ve bu suretle her türlü kaynağa rahatlıkla ulaşılabilen" mekânlardır. Buralara yerleşenler zamanla gelişir, güçlenir ve büyüyerek mücadele yeterliği kazanır (Topcu, 2015, s. 73-74).

Dış kaynaklı ve cezbedici bir unsur olarak yorumladığımız peri ananın Tepegöz'e büyülu yüzük takmasıyla birlikte koruyucu mekân olan dağa yerleşmesi onu "yenilmez bir güce" dönüştürür. Büyülü yüzük, Hz. Süleyman'dan beri sıklıkla kullanılan bir motiftir. Yüzük takan, otoriteyi de ele geçirir. "Yüzük/mühür kimde ise padişah odur" atasözü bu gerçekliği ifade eder. "Ana arketiplerden biri olan Özben; daire, dört köşe, dörtlü, çocuk ve mandala ile simgelenir (Jung, 2002, 407)". Yüzük/mühür halka simgesi, düzen arketipi olarak kullanılır ve Oğuzdan dışlanan ve dış kaynaklı olan peri anası tarafından yüzük takılıp korunmaya başlanan Tepegöz, özbenini gerçekleştirmiş, düzeni ele geçirip içinden çıktığı toplumla dostane alakalarını kesmiş ve tarafını seçerek Oğuzların düşmanı olmuştur. Artık savaş kaçınılmazdır.

Oğuzlar toplanıp Tepegöz'le savaşmaya başlar. Bir ağacı yerinden söken Tepegöz onunla, içinde Basat'ın babası Aruz Koca, kardeşi Kıyan Selçuk ve önemli beylerin de bulunduğu, Oğuz'dan elli altmış adamı perişan eder, içlerinde Basat'ın kardeşi Kıyan Selçuk'un da olduğu önemli bir kısmını öldürür. Bunun üzerine kaçmak isteyen Oğuzlar, her defasında Tepegöz tarafından engellenir (Özçelik, 2005, s. 758).

Ağaç kökü sökülmesi, hileli işler yapan kötü ahlaklı insanlara, yoldan çıkmaya, çevresindeki kötü huylu insanlarla arkadaşlık kurarak kendi ailesine sırt çevirmeye, hak yolundan vazgeçip şeytanın yoluna gitmeye, yaptığı kötülüklerin ardından büyük pişmanlık yaşayarak büyük acılar yaşayacağına işaret eder (www.diniruyatabirleri.com.tr, 2017). Rüya tabirinden alınan bu ifadelerde, "ağaç kökü sökme" simgesiyle, hikâyedeki Tepegöz'ün yaşamını bütün aşamalarına işaret edildiğini görmekteyiz. Ağacın toplumsal fonksiyonlarına dikkat edildiğinde insan yaşamı için çok önemli bir unsur olduğu görülür. Beslenme, barınma ve mücadelede çok önemli bir araçtır. Bir yarısı yerin altında, diğer yarısı da yerin üstündedir. Bu yönleriyle ağaç, insan ve toplumla da özdeşleşerek "iyilikle kötülüğün aydınlıkla karanlığın" kısaca kozmosun simgesi oluverir.

Tepegöz, kozmosun yer üstü özelliklerinin yanı sıra yer altı özelliklerini de kullanarak savaşır. Ağacı sökerek savaşmanın rüya tabirindeki ifadelerden hareketle "düzensizliği, hileyi, aldatma ve yalanı simgelediği" görülebilir. (www.diniruyatabirleri.com.tr, 2017). Tepegöz, hile odaklı ve kozmosa zarar verme maksatlı karanlık yeraltı dünyasının şeytani özelliklerini devreye sokarak savaşır. Bu tarz savaş bütün yönleriyle "tahrip ve şer odaklı bir mücadele" olduğundan "yıkıcılığı, zarar vericiliği" çok yüksektir. Karşısındakiler ise alışlagelmiş

yöntemlerle ona karşı koyamaz; başarısızlık kaçınılmazdır. Oğuzlar, başarısız olunca kaçmak ister. Her kaçma teşebbüsünde Tepegöz tarafından yakalanarak kontrol altına alınırlar. Çünkü Oğuzlar olduğu sürece Tepegöz de var olacaktır.

Bu durum yedi kez tekrarlanınca çaresiz kalan Oğuzlar, Dede Korkut'u, kurban vermeyi teklif ederek anlaşma yapmak için Tepegöz'e gönderirler. Tepegöz, Oğuz'dan yemek için günde altmış adam ister. Dede Korkut ise günde iki adam ile beş yüz koyun teklif eder. Tepegöz, yemekleri pişirmek için de iki adam vermelerini isteyerek bu teklifi kabul eder ve anlaşılır (Özçelik, 2005, s. 760-762).

Günde altmış adam kaybederek insan kaynağının yok edilmesi tehlikesiyle karşı karşıya kalan ve anlaşma yapmaya mecbur edilen Oğuzlar, bu vasıta ile insan kaybını en aza indirmek için çabalar. Tepegöz'ün günde altmış adam talebine karşılık iki adamla beş yüz koyun vermeyi kabul ederek, ekonomik kaybı insan kaybına yeğlerler.

Bir kutsalın sayısıdır, iki sayısı yetersizliği, azlığı ifade eder. Üç çokluğun ve yeterliğin en alt sayısıdır (Schimmel, 2000). İki kişi (¶) vererek elli sekiz (•^*) kişiyi kurtaran Dede Korkut, bu anlaşma ile Tepegöz'ü zayıflatmış ve aynı zamanda Oğuzların ırzını, namusunu, onları ayakta tutan yaşam enerjisini, erdemini kurtarmıştır. Çünkü elli sekiz sayısı Arap sayı sistemindeki şekil benzerliği sebebiyle bel altını simgeler. Yaşar Kemal, "Ortadirek" romanında "Gelme kardaşım, gelme sakalı boklu, gök gözlü ellisekiz" (Kemal, 1995, s. 47) ifadelerinde bu sayıyı, sövgü sözü olarak kullanır. Aynı zamanda bu sayı argoda "Edilgin eşcinsel erkek" (Aktunç, 2011, s. 106), anlamında kullanılır.

Oğuzlar, *Yünlü Koca ve Yapağılı Koca'yı yemek pişirmek için Tepegöz'e verirler* (Özçelik, 2005, s. 762). Yünlü ve Yapağılı iki adam, zengin ve varlıklı kimselerin sembolü olmalı. Kıyafet, kazanımların ve birikimlerin simgesidir. Bu zengin kişiler, Tepegöz'e yemek pişirirler ve onların pişirdiği yemeklerle Tepegöz, rahat ve refah içinde yaşar. Anlaşma sonrası oluşan rahatlık ve rehabet, zamanla onu zaafa düşürüp savaşıma yeterliliğini kaybetmesine sebep olur. Düşman tarafından sağlanan refah içindeki konforlu hayat, güç ve kuvvete bağlı olarak devam edebilir. Gücü kaybedince onlar da el değiştirir.

Oğuz'dan her aile bir çocuğunu Tepegöz'e yem verir ve sıra ikincilere gelir. İki çocuğundan birini Tepegöz'e vermiş olan Kapak Kan'a, tekrar sıra gelir. Bu sırada kendisine ikinci kez sıra gelen çocuğun anası, feryat edip ağlamakta iken Basat'ın kazadan döndüğü haberini alır. Kadın, bir esir alıp oğlunun yerine vermek umuduyla, Basat'ın huzuruna çıkarak Tepegöz'ün Oğuz'a verdiği zararları anlatır. Basat da buna karşılık babasının Tepegöz'den çektiklerini ve Tepegöz'ün kardeşini öldürdüğünü dile getirir. Basat, oğlunun karşılığında Tepegöz'e vermesi için kadına bir esir verir. Kadın ise Basat'ın geldiğini babası Aruz'a müjdelir. Anne ve babasıyla buluşan Basat, kendisi için verilen ziyafette kardeşi uğruna Tepegöz'e gideceğini söyleyip beylere danışır (Özçelik, 2005, s. 762-768).

Oğuz'un yaşamı, her ailenin birinci çocuğunu kaybettikten sonra sıranın ikinci çocuklara gelmesiyle çekilmez hale gelir. Burada tek çocuklu ailelerden bahsedilmez. Bir çocuğu vermeye sanki anlaşma gereği her aile razı olur. Sıra ikinci çocuklara gelince anneler çocuklarını vermemek için çare aramaya başlar. Kapak Kan'ın karısı, iki çocuktan birini Tepegöz'e vermiş ve sıra ikinci çocuğuna gelmiştir. Soyun kesilme tehlikesi ortaya çıkınca, kadın çareler aramaya başlar. Bu sırada bir esir alıp oğlu karşılığında Tepegöz'e vermek için seferden yeni döndüğünü haber aldığı Basat'a gider. Basat ve kadın, Tepegöz'ün Oğuz'a verdiği zararları soylamalarla karşılıklı dile getirirler. Bu suretle kadın, Basat'ın gayretini tahrik eder ve onun Tepegöz ile savaşıma kararını vermesinde etkili olur; burada kadının toplumdaki kahramanlığı tetikleyici rolü vurgulanır.

Kazadan yeni dönmüş savaşıma yeterliliğine sahip Basat, beylerin ve ailesinin

vazgeçirme çabalarına rağmen Tepegöz ile savaşmak için hazırlanıp yola koyulur.

Basat, Tepegöz'ün bulunduğu Salahana kayasına varır ve güne sırtını vermiş yalnız uyuyan Tepegöz'ün yağırına ok atar. Oklar parçalanır ve bu atılan okları Tepegöz, sineklerin verdiği bir rahatsızlık olarak ifade eder. Basat'ın attığı üçüncü okun bir parçası önüne düşen Tepegöz, ayağa kalkar ve Basat'ı görüp yakalar. Tepegöz, Basat'ı yakalayınca sevinir, gülmeye başlar ve kocalara seslenir: Oğuz'dan yine bize bir turfanda kuzu geldi der. Basat'ı önüne alır, boğazından sallandırıp yatağına getirir, çizmesinin içine saklar. Aşçılara seslenerek ikindi vakti yemeği için Basat'ı çevirip pişirmelerini söyler ve uykuya dalar (Özçelik, 2005, s. 772-774).

Tepegöz, mekânını bulmuş ve orada sistemini kurmuştur. Oğuzdan iki aşçı almış ve bu aşçılar, her gün iki adam ve beş yüz koyun pişirip kayalıkta sırtını güne dönerek refah içinde uyumakta olan Tepegöz'e ikram eder. Oğuz'un ekonomik kaynaklarını kontrolüne almış ve bunlar üzerinden rehabetin ve üretmemenin neden olduğu bir zaaf içinde tüketerek yaşayan Tepegöz görmekteyiz. Zenginlik içindeki kontrolsüz tüketimin oluşturduğu refah, zamanla savaşma yeterliliğinin kaybedilmesine sebep olur. Bu ortamda kendine güveni son derece artmış olan Tepegöz, Basat'ın saldırılarını önemsemez ve çizmesinin içinde kontrol altına alarak aşçılara ikindi vakti onu pişirmelerini emreder. İkinci vakti olması da Tepegöz'ün sonunun yaklaştığını ima eder.

Bu arada Tepegöz, Basat'ı çizmesinin içine koyarak kontrol altına aldığını düşünür. Basat'ı tehlike oluşturan bir düşman değil de yaşamını sürdürmesini sağlayan bir yiyecek şeklinde değerlendirdiği için Tepegöz, onu çizmenin içine koyar ve uykuya dalar. İçinde yaşadığı toplumla ters düşen ve dışlanan Tepegöz, çocukluğundan itibaren yeme eylemini önceleyerek tüketim odaklı yaşar.

"Güç ve başarı" tüm yaşam ve düşüncenin temel dürtü ve ilgisi olur. Bu ruh halini keşfetme, yeme, tüketme, her şeyi kendine benzetme ve her şeye sahip olma isteğinde olduğunu gösterir; mitoslarda, tanrılarda, dinsel ritüellerde kendisinin ve kabilesinin doğaüstü büyüklüğünü keşfeder (Campbell, 1995, s. 458-459).

Haz odaklı yaşam ise kaynağa bağlı olarak devam eder. Kaynakları kontrolsüz bir şekilde yiyerek bitiren artık yiyecek kaynak bulamayınca ölür. Haz odaklı yaşamın getirdiği tehlikeyi doğru algılamama sonucunda doğru tedbir geliştirememesi, yenilginin sebeplerinden birini oluşturur. Basat ise savaşma yeterliliğine sahip, hançeri olan ve bununla çizmeyi rahatlıkla aşabilecek bir yeterliğe sahiptir.

"Hançer, kılıç, süngü, ok gibi silahlar, kesin bir amaç için yapılmıştır, bir isteğe bir düşünceye uygun üretilmiştir. Her araç ya da silah, bir düşüncenin olanaklarını bu biçim altında somutlaştıran isteğin ürünüdür." (Jung, 2002, s. 236). "Hançer konusunda söylediklerimiz gibi kılıç da bir düşünceyi belirler; insanın somutlaşmış iradesidir bu; insan bununla yaşamını korur, topraklar elde eder. İrade, kültürel, kültürün varoluşuyla doğmuştur. İrade olmazsa kimi kültürlerden söz edilemez. Bu nedenle, zencilere kültür aşılama çılgınlıktır. İrade ancak binlerce yıl boyunca güç kazanabileceği için, düşler de Antikçağ'a özgü gereçler, atalardan kalma hazineler ve silahla simgelenir." (Jung, 2002, s. 240).

Ocak-silah üretimi birlikteliği, kültürel birikimle gelen bir iradenin somut göstergesidir. İrade, silah ve kalem üzerinden etkin güç unsurlarına dönüşür. Sosyolojik düzen, ise bu iradenin götürdüğü neticenin ifadesidir. Verasetle gelen ocakta üretilen silah kültürel birikim ile bu birikimin kahramana kazandırdığı savaşma gücünü ortaya koyar. Dedelerinden birikimle gelen savaşma iradesi, süngü, hançer, kılıç, kalem gibi sembollerıyla Basat'a aktarılır.

Basat, hançeriyle, hapsedildiği çizmenin içinden yerden çıkar ve Kocalar'a Tepegöz'ü nasıl öldürebileceğini sorar. Kocalar da onun nasıl öldürüleceğini bilmediklerini ama gözünden başka yerinde et olmadığını söylerler (Özçelik, 2005, s. 774).

Kocalara Tepegöz'ün nasıl öldürebileceğini soran Basat, "gözünden başka yerinde et olmadığını" öğrenmeyle kendisi için lazım olan bilgiyi elde etmiştir.

Tek göz ve gözden başka yerine silahın etki etmemesi, hikâyenin en ilginç motiflerindendir. Bu motifle ilgili düşüncelerimize geçmeden önce kültürel birikimimizin göstergeleri olan deyimleri ve rüya tabirlerini gözden geçireceğiz. Geçmiş anlatılardan Hz. Yusuf hikayesine baktığımızda Yusuf kaybolunca babası Yakup'un gözleri kör olur, Yusuf'un yaşadığını öğrendiğinde Yakup'un gözleri açılır. Halk arasında evlatları zarar gören ebeveynin üzüntüden gözlerinin kör olduğu inancı yaygındır.

Rüya tabirinde "göz"; dini inanış, kötüyü iyiden ayırma yetisi, yakın akraba, evlat, eş ve mala benzetilir. "Tek gözlülük"; kötücül güçlerin simgesi olarak kullanılır. Çünkü iblis ve deccal tek gözlüdür. Basiret gözü olarak ifade edilen göz, anlayışı simgeler. İnsan, hem dünyayı hem de ahireti imar etmekle, bakmakla yükümlüdür. Fakat İblis, deccal ve onların takipçileri olan kötücül güçler, sadece dünyaya ait bir bakışa sahiptirler. Diğer bir ifadeyle ahireti görmezler, sadece dünyayı görürler. Bu sebeple ahireti gören gözleri kördür. Yani tek gözlüdürler. "Gözleri kör olmak"; evlatlarını kaybetmek, yaptığı işi yapamamak, büyük günah işlemek, marifeti az ve kimsenin kıymetini bilmeyen kişi, gelecek azap, kendisiyle uğraşanları görmemek anlamı taşır. "Gözde eksiklik" işte zarara delildir. Göz güzelliği; hidayet, ilim, sihir, ölüm, hayat, aile, akraba ve çocukları bir araya toplamaya, sağ göz erkek, sol göz ise kız çocukları simgeler (www.diniruyatabirleri.com.tr, 2017).

İki gözüm oğul, gözümün nuru oğul, kör gözlü şeytan, gözlerim açıldı kendime geldim gibi kullanımlar da yukarıdaki kullanımları destekler nitelikteki deyimlerimizdir.

Çiçek, dağ, su kaynağı ve göz; hayatın gizini içinde barındıran kutsal merkez simgeleridir (Topcu, 2015, s. 110).

Bütün bu ifadelerden hareketle Tepegöz'ün tek gözü; onun dünyaya açılan tek noktası, stratejik gücünü yönlendiren unsuru, kendi özelliklerini devam ettiren yaşam özünün taşıyıcısı olan evlatlarıdır.

"Elli sekiz" sayısını yorumlarken bel altı simgelerinden bahsetmiştik. Bu simgeye dikkat edildiğinde insan vücudunun bel altı şeklinin sayı şeklinde ifadesi olduğunu belirtmiştik. "İnsanın vücut şekli ve fonksiyonlarından oluşturulmuş cinsiyet simgelerin köklü bir geçmişe sahip olduğunu görürüz" (Eliade, 2000, s. 34-35). Üçgen içinde ve üçgenin tepesinde tek göz şeklinde çeşitli görsellerde gördüğümüz bu simgenin Tepegöz simgesiyle benzerlikler taşıdığı ve her ikisinin de "bel altı" simgeleri olduğunu düşünebiliriz. S. Freud'un "cinsel simgelerle yaşamı açıklamaya çalışmasını, dünyaya "bel altı/cinsel" simgelerle "tek gözlü bir bakış açısıyla bakma gayreti" olarak yorumlayabiliriz. Öğrencisi Jung'ın bilinç, yaşam, ölüm benzeri "bel üstü" simgelerine yönelmesi de bu değerlendirmeyi anlamlandırır.

Tek gözlülük simgesini "üçgen üzerindeki göz", diğer bir ifadeyle "yaşama hazzı bakış" açısını simgesi olarak değerlendirdiğimizde Basat'ın, Tepegöz'ün gözüne yönelmesini; onu hadım etme (Çobanoğlu, 2002:156), onun yaşam gücünü ve yaşam özünün taşıyıcısı olan unsurlarını yok etme girişimi olarak değerlendirebiliriz.

Basat, Tepegözün başı ucuna gelir ve o uyumakta iken, göz kapağını kaldırınca gözünün et olduğunu görür ve Kocalar'a, süngüyü kızdırmak için ocağa bırakmalarını emreder. Basat, Tepegöz'ün silah işleyen tek noktasını öğrenir. Öğrenmekle de kalmaz o uykuda iken göz kapağını kaldırarak bilgisini test eder. Sonra süngüyü ocak ateşinde

kızdırmak için kocalara verir ve kocalar, süngüyü kızdırdıktan sonra Basat'a verir. Basat, ocakta kızdırılmış süngüyü Hz. Muhammed'e salavat getirerek tek hamleyle Tepegöz'ün gözüne batırır. Tepegöz'ün gözü helak olup dağ taş büyük bir gürültüyle yankılanır (Özçelik, 2005, s.774- 776).

Tepegöz'ün aşçıları olan Yünlü ve Yapağlı kocaların "Oğuz'un zenginliğini yöneten insanların" simgesi olduğunu beyan etmiştik. "Ocakta kızdırılan süngü, teknoloji birikimiyle geliştirilmiş silahların" simgesidir. Basat'a teknolojik silahları sağlayan ve onun öldürülmesi için gerekli bilgiyi verenler, Tepegöz'ün aşçıları olan ve onun refah içinde yaşamasını sağlayan zenginlerdir. Bir yönüyle de süngü, şekil itibarıyla kaleme benzerliğiyle mücadele ve savaş teknolojisinin simgeleridir.

Göksel özellikler gösteren "ateş ve demirin bileşiminden yapılmış silahlar", "büyüsel ve dinsel" özellikler gösterir (Eliade, 2000, s. 52, 70).

Basat sıçrayıp koyunların bulunduğu mağaraya düşer. Tepegöz, Basat'ın mağarada olduğunu bilir ve mağaranın kapısının iki yanını ayaklarıyla kontrol ederek koyunların ayaklarının arasından geçmesini ister. Koyun, koç bir bir gelip geçer. Her birinin başlarını okşar. Tohtçuklar, devletim sakar koç gel geç deyince. Bir koç yerinden kalkar, gerinip söndü. Defî Basat koçu basıp boğazladı, derisini yüzdü, kuyruğuyla başını deriden ayırmadı, içine girdi. Basat, Tepegöz'ün önüne geldi. Tepegöz de bildi kim Basat deri içindedir, söyler: Tepegöz, "Ey sakar koç, menüm nereden helak olacağımı bildin" diyerek seslenir. Şöyle çalayım seni mağara duvarına kim kuyruğun mağarayı yağlasın dedi. Basat koçun başını Tepegöz'ün eline sundu. Tepegöz boynuzundan berk tuttu. Kaldırınca boynuz deri ile elinde kaldı (Özçelik, 2005, s. 776- 778).

Koyun, otoritenin tercihlerine boyun eğen ve yönetimi sorgulamayıp yasalara uyan insan tipi diğer bir ifadeyle halktır. Mağara ise sınırları belirli olan Tepegöz'ün hâkim olduğu mekândır. Basat, Tepegöz'ün hâkimiyeti altındaki halkın arasında saklanır.

Tepegöz'ün, koyunların ve koçların ayaklarının arasından geçmesini istemesi girişimi; düşmanın da içinde bulunduğu halkı, "yaşam üçgeninden geçmeye zorlamak", onları "haz odaklı yaşamak zorunda bırakmak suretiyle asimile etme girişimi" olarak değerlendirilebilir. Daha önce belirtmiş olduğumuz bel altı simgeleriyle de bu durum arasında tutarlılık oluşmaktadır.

Hikâyede koyunların içine karışmış olan Basat, Tepegöz'ün uyguladığı sıkı baskı altında yaşamak zorunda kalmıştır. Hayatını sürdürmek için "sürünün diğer unsurlarına benzemekle, koç postuna bürünerek" saklanır. Bu durum her iki taraf açısından da sürdürülebilir değildir.

Tepegöz, bacağından arasından geçmesi için sakar koça seslenir. Tepegöz bunu yaparken Basat'ı sakar koç kamuflajına girmeye yönlendirir. Basat, Tepegöz'ün davetini karşılıksız bırakmaz, sakar koçun başını ve kuyruğunu postunun üzerinde bırakarak derisini yüzer ve bu derinin içine girerek Tepegöz'ün hâkimiyet alanından çıkma girişiminde bulunur. Tepegöz, yaşam üçgeninden geçen koyun ve koçların başını okşayarak, onları ödüllendirir.

Sakar koç postuna girmesiyle diğerlerinden ayrılan Basat, herkes gibi değildir, düzene uymaz, sürekli bir farkındalık oluşturur. Kamuflajı sayesinde Tepegöz'ün ayakları arasından çıkarken de Basat ile Tepegöz arasında bir farkındalık oluşur. Her ikisi de derin yapı içinde birbirini tanır fakat biri diğerini yaşattığı için iyi- kötü karşıtlığında birbirine göz yumar. Tepegöz'ün etkin gücünü, "koçun boynuzlarına yönlendirerek" Basat'ın yaşam özüne saldırmaktan uzak durması, onu kontrolünde tutarak "mevcut durumu sürdürmeye çalışma" gayreti veya bilinçsizliği ile açıklanabilir. Ayrıca Tepegöz'ün başka seçimi de yoktur.

"Ey sakar koç, menüm nereden helak olacağımı bildin" (Özçelik, 2005, s. 778) sözleriyle Basat'ı saklayan "halkın etkin gücü olan liderlerini" (koçun boynuzlarını) avucunun içine almasıyla, gövdesi ve kuyruğunu kontrolüne alır. Saldırısını da kuyruğa, toplumun en alt kısmına yönlendirerek, hem sözlerinde hem de eylemlerinde, savaşı kaybetmeyi kabullendiği görülür. Bundan sonra Tepegöz, Basat'ı öldürmek için hilelerle kandırmak suretiyle bazı zayıf eylemlere girişir. Bu saldırı ve tuzakların her birinden Basat, uyanıklığı ve çevikliğiyle, bilinç ve savaşma yeterliğiyle kurtulur. Simgelerden oluşan bu eylem dizgelerini açıklamaya çalışalım.

Basat Tepegöz'ün budu arasından sıçrayıp çıktı. Tepegöz boynuzu götürüp yere çaldı, "Oğlan kurtuldun mu?" der. Basat, "Tanrım kurtardı." Cevabını verir (Özçelik, 2005, s. 778).

Basat, kendine kurulmuş bir tuzak olan "arzu odaklı yaşam üçgenini" ceht ve gayretle ve uyanıklıkla hızla terk ederek ikinci mücadeleyi de kazanır.

Tepegöz, oğlan al şu parmağımdaki yüzüğü parmağına tak, sana ok ve kılıç işlemez, der. Basat, yüzüğü parmağına takar. Tepegöz, Basat'a hançerle saldırır artık onu kılıç kesmez ok işlemez. Tepegöz söyler: Kurtuldun mu? Basat söyler: Tanrım kurtardı (Özçelik, 2005, s. 778).

Tepegöz'e yüzüğü peri olan annesi takmıştı. Bu yüzüğü takana ok ve kılıç zarar vermez. Önceki değerlendirmemizde perinin dış kaynaklı güçlerin simgesi olduğunu vurgulamıştık. Gözünü kaybedince fiziksel öz benini kaybeden Tepegöz, yüzük değişimiyle de, dış güçler üzerinden kurduğu sosyolojik öz benini Basat'a kaptırır. Dış kaynaklı, sihirli, değişken güçler Basat'a geçer. Savaşı kaybedenin yanında kimse durmaz ve burada başarının sihri ortaya çıkar. "Bu ruh halini keşfetme, yeme, tüketme, her şeyi kendine benzetme ve her şeye sahip olma isteğinde olduğunu gösterir; mitoslarda, tanrılarda, dinsel ritüellerde kendisinin ve kabilesinin doğaüstü büyüklüğünü keşfeder (Campbell, 1995, s. 458-459). Artık savaşı kaybettiğini Tepegöz'ün arkasındaki güçler de kabul eder ve onu desteklemekten vazgeçer ve karşısına, kazananın yanına geçer. Düşenin dostu olmaz.

Tepegöz söyler: Oğlan o kümbeti gördün mü? Söyler: Gördüm. Tepegöz söyler: Benim hazinem var, ol Kocalar almasınlar, var mühürle dedi. Basat, kümbete girdi. Gördü kim altın akça yığılmış. Bakarak kendisini unuttu. Tepegöz kümbetin kapısını aldı. Söyler: Kümbete girdin mi? Basat söyler: Girdim. Tepegöz söyler: Şöyle çalayım ki kümbet ile darmadağın olasın dedi. Basat'ın diline bu geldi kim "Lâ ilahe illallah Muhammedün resûlullah" dedi. Hemen kümbet yarıldı, yedi yerden kapı açıldı. Birinden taşra geldi. Tepegöz kümbete elin soktu, eyle karıştırdı kim kümbet zır ü zeber oldu. Tepegöz söyler: Oğlan kurtuldun mu? Basat söyler: Tanrım kurtardı dedi (Özçelik, 2005, s. 780).

Tepegöz, harekete geçirdiği annesinden devşirdiği güçlerle Basat'a zarar veremez. Mağaradaki koyunların içinde, yani toplumdaki mücadeleden alınmış akıyla çıkan Basat, bu kez kümbetin içinde, toplundan soyutlanarak sınanır. Tepegöz kontrolündeki iç güçleri harekete geçirerek Basat'ı öldürmek ister. Mal ve mülke tama ederek tuzağa düşen Basat, içi hazine dolu mezar olan kümbete çekilir ve oradan kutsalın özel yardımıyla kurtulur.

Tepegöz söyler: Sana ölüm yokmuş, o mağarayı gördün mü? Basat söyler: Gördüm. Söyler: Anda iki kılıç var, biri kınılı biri kınısız, ol kınısız keser menüm başımı, var getir menüm başımı kes dedi. Basat mağara kapısına vardı. Gördü bir kınısız kılıç durmaz iner çıkar. Basat söyler: Ben buna tekellüfsüz yapışmayım deyip kendi kılıcını çıkardı tuttu, iki parçaya böldü. Vardı bir ağaç getirdi kılıca tuttu, onu dahi iki parça eyledi. Yayını eline aldı, ok ile o kılıç asılan zinciri vurdu. Kılıç yere düştü gömüldü. Kendi kılıcını kınına soktu. O kılıcı kuvvetli bir şekilde tuttu. Geldi, söyler: Tepegöz nicesin dedi. Tepegöz söyler: Oğlan daha ölmedim mi? Basat söyler: Tanrım kurtardı. Tepegöz söyler: Sana ölüm yokmuş dedi

(Özçelik, 2005, s. 782).

Tepegöz, Basat'a kendisini nasıl öldüreceğini anlatır. Bunu anlatırken mağara kapısında kınlı ve kinsız iner çıkar kılıçla kurduğu tuzak sayesinde kinsız kılıçla onu öldürmek ister. Mağara içinin daha önce Tepegöz'ün kontrolünde olan bir mekân olduğunu belirtmiştik. Bu mekândaki zincirle asılı kılıcın bağlı olduğu zincirin, *hiyeraşik üst yönetim yapısını*; kılıcın ise ona bağlı hareket eden yönetim sistemi içinde yönetim gücünün icrasının araçları olan *yazılı ve sözlü propaganda araçlarını* simgelediğini düşünüyoruz. Bu güç Tepegöz'ün kontrolünde olduğu için onunla Basat'ı öldürmek ister. Basat ise kendini bu etkin güç unsurlarının uzağında tutar ve tedbir alarak bölgeye yaklaşır.

Ben buna tekellüfsüz yapışmayım (Özçelik, 2005, s. 782), diyerek kendi kılıcını etkin gücün alanına uzatır ve kılıcı ikiye bölünerek etkisiz kalır. Bunun üzerine kalın bir ağaçla müdahale eder o da ikiye bölünür. Devreye soktuğu iki etkin gücün sonunda üçüncü güç olan oku kullanır. Ok ile kılıcın asılı olduğu zinciri hedef alır ve onu vurarak düşürür. Okun asılı olduğu zincirin Tepegöz'ün bağlı bulunduğu üst yönetim erkinin simgesi olduğunu düşünüyoruz. Basat, Tepegöz'ün bağlı bulunduğu üst erki ikna ederek, yani ok atarak; ok atmak, söz ve propaganda gücüyle ikna etme suretiyle, kılıcın düşüp yere gömülmesine ve kaybolmasına yani Tepegöz'ün yetkilerini kaybederek "görevinden azledilmesine" sebep olur. Mağaradaki savaşı -içerdeki mücadeleyi, kümbetteki bireysel mücadeleyi kaybeden Tepegöz, üst erk tarafından gözden çıkarılır ve dâhili gücü ele geçiren Basat, üst erkin etkin gücünü arkasında bulur.

Bütün gücünü kaybeden Tepegöz, artık beddua söylemeye başlar. Gözüm gözüm yalnız gözüm. Sen yalnız göz ile ben Oğuz'u sindirmiştin. Ala gözden ayırdın yiğit beni. Tatlı candan ayırsın Kadir seni. Kim ben çekerim göz bununu. Hiç yiğide vermesin kadir Tanrı göz bununu dedi (Özçelik, 2005, s. 784).

Tepegöz, tek gözüyle Oğuzu kontrol altına aldığını, bu gözünü kaybedince gücünü de kaybettiğini kabul eder. Basat'a beddua ederken göze mukabil onun ölümüne beddua eder. Gözünü kaybedişine özel vurgu yapan Tepegöz, dolaylı olarak sonraki mücadelenin bir zaman kazanmaktan ibaret olduğunu kabul etmiş olur. Ayrıca elindeki mücadele araçlarının hepsini bitiren Tepegöz, soylama söyler. "Diline düşmüş" deyiminde kendini gösteren zayıflık, "romantik tavrı ve kaybedişi kabullenme dışavurumu" olarak ortaya çıkar.

Tepegöz yine söyler: Kalarda koparda yiğit yerin ne yerdir? Karanlık dün içinde yol azsan umun nedir? Kaba alem götüren hanınız kim? Kış günü önden giden alpınız, kim? Ağ sakallı babanın adı nedir? Alp eren, erden adın saklamak ayıp olur, adın nedir yiğit söyle bana? dedi (Özçelik, 2005, s. 784-86).

Mücadele boyunca düşmanına önem vermeyen ve onu küçümseyerek sonunu hazırlayan Tepegöz, hikâyenin sonunda bu tavrını terk ederek düşmanın yerini, arkasındaki siyasi yapıyı, soyunu, boyunu, adını sorgulamaya başlar.

Basat, Tepegöz'e söylemiş, görelim hanın ne söylemiş: Kalarda koparda yerim gün ortaç. Karalık dün içre yol azsam umum Allah. Kaba alem götüren hanımız Bayındır Han. Kış günü önden tepen alpımız Ulaş oğlu Salur Kazan. Atam adın sorar olsan kaba ağaç. Anam adın der isen Kağan aslan. Benim adım sorar isen Aruz oğlu Basattır dedi (Özçelik, 2005, s. 784-786).

Tepegöz'ün sorularına cevap veren Basat, yerinin "gün ortası" olduğunu belirtir. Bu belirteç, Dirse Han Oğlu Bugaç Han destanındaki "oğlu, kızı olanı ak otağa oturtan Bayındır Han'ı" hatırlatır (Ergin, 1997, s. 4). "Gün ortası" kozmosun döngüsünde "zirveyi ve mükemmelliği" simgeler. Burada kader döngüsü içinde Basat, zirveye yerleştiğini ifade eder. Karanlık gün içinde yol göstericisinin Allah olduğunu söyleyen Basat, "kutsalın teyidinin ve

gücünün" arkasında olduğunu beyan eder. Hanının Bayındır Han olduğunu söyleyerek "arkasındaki yerel gücü" belirtir. Kış günü önden giden alpin Salur Kazan olduğunu söylerken yol göstericinin, hikâyenin başında olduğu gibi bir çoban değil de, "savaşma yeterliği gösteren bir alp" olduğunu görürüz. Atam adın sorarsan "kaba ağaç" anam adı ise "Kağan Aslan" şeklinde cevaplandırır.

Ağacın kozmosu simgelediğini belirtmiştik. Ayrıca "soy şecere- ağaç" birlikteliği de bilinen bir benzetmedir (Eliade, 2003, s. 267-318). Atam adın sorar olsan "kaba ağaç" ifadesiyle "kozmosla birleşen "güçlü bir soy geçmişine" gönderme yaptığını söyleyebiliriz. Anam adın der isen "Kağan aslan" ifadesinde ise Basat'ın çocukluğundaki "yetişme sürecine" gönderme yapılır. Basat'ın aslandan süt emme motifini açıklarken bu motifin "yönetimin merkezinde yetişmek" anlamında olduğunu belirtmiştik. Burada Basat'ın yetiştirildiği yönetim merkezinin "Kağan aslan" olduğu Basat, tarafından ifade edilir.

Tepegöz söyler: İmdi kardaşız kıyma bana dedi. Basat, kavat ağ sakallı babamı ağlatmışsın Karıçuk ağ pürçekti anamı bozlatmışsın. Kardeşim Kıyanı öldürmüşsün Ağça yüzlü yengemi dul eylemişsın Ala gözlü bebeklerin öksüz bırakmışsın. Bırakır mıyım seni? Kara polat üz kılıcım tartmayınca, Kafalı börklü başın kesmeyince, Alaca kanun yer yüzüne dökmeyince Kardaşım Kıyan'ın kanın almayınca bırakmam dedi (Özçelik, 2005, s. 786).

Tepegöz, öldürüleceği anda "kardeş olduklarını" vurgulayarak birinci derece yakınlık sebebiyle öldürülmemesini ister. Buna karşı Basat, onun annesi, babası, kardeşleri ve yengeleri birinci derece yakınları başta olmak üzere halka yaptıklarını anlatarak, "kisas" harici affın mümkün olmayacağını vurgular. Anlatının bu kısmında "adalet mekanizmasının doğru işlerliğinin" kamu düzenini sağlamadaki etkin rolü vurgulanır

Tepegöz söyler: Yerimden kalkıp, büyük Oğuz beyleriyle anlaşmamı bozayım, yeni doğanlarını öldürüp adam etine doyayım ve büyük Oğuz beyleri üzerime geleydi derdim. Kaçıp Salahana kayasına girip ağır mancınık taşı atıp onları öldüreyim derdim. Ala gözden ayırdım yiğit beni tatlı candan ayırsın Kadir seni dedi. Tepegöz bir dahi söylemiş: Ağ şakalı kocaları çok ağlatmışım Ağ sakalı bedduası tuttu ola gözüm seni. Ağ pürçekti kadınları çok ağlatmışım Gözünün yaşı tuttu ola gözüm seni. Bıyıkçığı kararmış yiğitçikleri çok yemişim Yiğitlikleri tuttu ola gözüm seni. Elçügezi kınalı kızcağızları çok yemişim, bedduaları tuttu ola gözüm seni. Öyle kim çekerim ben göz bununu. Hiç yiğide vermesin kadir Tanrı göz bununu. Gözüm gözüm ay gözüm yalnız gözüm dedi (Özçelik, 2005, s. 786- 788).

Tepegöz, ölümle karşı karşıya gelince, Oğuz'a yaptığı baskı ve zulmü sayarak onların bedduasının kendini tuttuğundan bahseder. Zulmün karşılığı olarak gözlerini kaybedişini dile getirir. Tepegöz, *"Küfür devam eder fakat zulüm devam etmez"* (Yavuz, 2012, s. 16) anlayışına gönderme yaparak "zulmün içinde kendini bertaraf eden bir hadisinin gerçekliğini vurgular.

Basat yerinden kalktı. Buğra gibi Tepegöz'ü dizi üzerine çöktetti, Tepegöz'ün kendi kılıcıyla boynunu vurdu. Başını deldi yay kirişin taktı. Sürüyerek mağara kapısına geldi. Yünlü Koca ile Yapağılı Koca'yı Oğuz'a müjdecı gönderdi. Ağ boz atlar binip koşuşturdular. Kalın Oğuz illerine haber geldi. At ağızlı Aruz Koca evine çabucak gelip anasına, oğlun Tepegöz'ü tepeledi, diyerek haber verirler (Özçelik, 2005, s. 790).

Mağaranın kapısına gelmesinden Basat'ın Tepegöz'ün başını mağaranın içinde kestiğini anlıyoruz. Mağaranın içinin Tepegöz'ün kendine ait "hâkimiyet alanı" olduğunu hatırlatalım. Burada onun "başının kesilmesinin" "yönetimle yönetilen arasındaki bağlantının kesilmesi" anlamına geldiği açıktır. Bu motif Kesikbaş hikâyesinde de benzer şekilde kullanılır. Hikâyede devler, hikâye kahramanını başını keserek karısını kaçıtır ve oğlunu da yer. Kesikbaş, başını koltuğuna alarak yardım almak için peygamberin huzuruna çıkar.

Peygamber yardım etmesi için Hz. Ali'yi görevlendirir. Hz. Ali, Kesikbaş'a yardım eder ve yeraltındaki devleri öldürür. Bunun üzerine önceleri bulanık akan kaynak suları temiz akmaya başlar. Kesikbaş'ın başı geri gelir. Daha sonra karısı ve oğlu da geri gelir ve her şey düzene girer (Argunşah, 2002). Hz. Ali, ilim ve askeriye'nin simgesidir. Burada başın kesilmesi ve geri gelmesi motifleri "yönetim erki-baş", "yönetilen-vücut" simgesiyle ifade edilirken "kadın-vatan", "çocuklar- halk" ile özdeşleşir.

Anlatı, gözünü kör etme ile başlayan mücadele sürecinin sonuna gelir. Yönetimin halkla iletişimini keserek onları kontrol altına almak, Tepegöz'ün başını keserek ortaya getirmek simgeleriyle ifade edilir. "Orta mücevherin durduğu yerdir; kuluçka olayı, gizemsel tören ya da dönüşüm burada yer almaktadır. Her kim kendi içindeki mağaraya inerse, başta ne olduğunu anlayamadığı bir dönüşüme uğrar" (Jung, 2002, s. 350). Basat, Tepegöz'ün başını kesip yayının kirişine takar, beylerin ortasına getirerek herkese gösterir. Ayrıca etrafa haberciler gönderilerek toplumla iletişim kurulur. Bu eylemlerle Basat, Tepegöz'ün toplumla tamamen ilişkisini kesmek suretiyle, gizemli eylemiyle halkın dönüşmesini sağlayarak zaferini taçlandırıp iyileşmeyi uzun bir geleceğe yaymak amacını taşır.

Kalın Oğuz beyleri, Salahanaya kayasına geldiler. Tepegöz'ün başını ortaya getirdiler. Dedem Korkut gelince şadılık çaldı, gazi erenler başına ne geldiğini söyledi. Hem Basat'a alkış virdi: Kara dağa yettiğinde aşıt versin. Kanlı kanlı sulardan geçit versin, dedi. Erlik ile kardeşinin kanın aldın, kalın Oğuz beylerini bundan kurtardın, kadir Allah yüzün ağ etsin Basat dedi. Ölüm vakti geldiğinde arı imandan ayırmayın, günahınızı adı görklü Muhammed Mustafa'ya bağışlasın hanım hey (Özçelik, 2005, s. 792).

Her şey mükemmelleşir, döngü gün ortasındadır. Dede Korkut, Basat üzerinde gazi eren vurgusu yapar.

Dede Korkut, Kara dağa yettiğinde aşıt versin. Kanlı kanlı sulardan geçit versin (Özçelik, 2005, s. 792), dualarıyla "kara dağ ve kanlı su" sözleri, "bütün engelleri içinde barındıran" simgelere dönüşür.

Erlik ile kardeşinin kanın aldın, kalın Oğuz beylerini bundan kurtardın (Özçelik, 2005, s. 792), ifadelerinde bireysel erdem mücadelesinin kazanılmasını sağlayan "kana-kan" anlayışıdır. Basat, adil bir ortamda savaşır ve kardeşinin kanını alma hakkına sahiptir. "Kısasa kısas" anlayışı olarak ifade edebileceğimiz bu anlayış, hem birey hem de toplum düzlemindeki "adaletin ve iyileşmenin" temelidir.

Ölüm vakti geldiğinde arı imandan ayırmayın, günahınızı adı görklü Muhammed Mustafa'ya bağışlasın hanım hey (Özçelik, 2005, s. 792), ifadelerinde bir Müslüman için en önemli unsur olan "imanla ölmeye" vurgu yaptıktan sonra ehl-i sünnet anlayışında kabul gören "şefa'at dileme" isteğiyle hikâye sona erer.

Hikâyenin ana yapısının özeti:

Basat, acizlik ve zayıflık içindeyken kutsalın tasarrufuna teslim olur, otoritenin ve gücün merkezinde eğitilerek, yönetme becerisi kazanır.

Hazırlarıyla hareket eden liderler, toplum felakete sürükler.

Manevi dönüşüm maddi dönüşümle birlikte gerçekleşir. Liderler olmazsa toplum dönüştürülemez, toparlanamaz ve dağılmaya giden bir sürece girer.

Bozulma ve dağılma, ekonomik kaynaklarının düşmanla işbirliği yapan hacı tiplerin eline geçmesine sebep olur.

Öteleyici davranış tarzı, hacı tipleri güçlendirir, büyütür ve onların çoğalarak hâkimiyet alanı sağlamasına neden olur.

Kamu düzenini bozarak hâkimiyet alanını genişleten hazzcı tipler, öteleyici tavır terk edilerek barış ortamında ve zenginliğin verdiği rehavetle kontrol altına alınabilir.

Kutsalın desteği hazzcı tiplerin arkasında ise, zararlarını azaltmaya çalışarak, zamanın gelmesini beklemek gerekir.

İçinde mağara olan yüce ve kayalık dağa yerleşip bağımsızlaşan hazzcı tipler, dış kaynaklı yardımla zamanla gelişir, değişken güç unsurlarını ele geçirir.

Hazzcı tipler, erdemi göz ardı edip şeytani unsurları devreye sokarak karşı konulamaz bir güce dönüşür.

Hazzcı tipler, zenginleri kontrol altına alarak yaşamına hizmet ettirir.

Hazzcı tipler, rakiplerinin stratejik insan kaynağını yok etmeye çalışır.

Toplumdaki kahramanlığı tetikleyici dışil gücün etkisiyle zinde ve savaşma yeterliğine sahip eril güç, eyleme geçer.

Hazzcı tiplerin en önemli zaafı, bilinç ve değerlendirme eksikliğidir. Bu durum onlarda anlayış körlüğü oluşturur.

Toplumda en etkin güç unsuru insandır. Bireyde dönüşüm çocukluk ve gençlik dönemlerinde olur.

Erdemli insan hazzcı tiplerin çocuklarına ve gençliğine yönelerek onları dönüştürür veya öldürür. Olgunluk ve yaşlılığın aksine, çocukluk ve gençlik, güce evirilerek otorite oluşturur.

Zenginlik-güç birlikte hareket eder.

Mücadele merkezden çevreye yayılır.

Erdemli insan, hazzcı tiplerin halkla bağlantısını keserek toplumdaki iyileşmeyi geniş bir zamana yayabilir.

Kutsalın desteği arkasında olan, kozmosun döngüsünde zirveye-mükemmelliğe ulaşır.

SONUÇ

Dede Korkut anlatıları içinde anlaşılması en zor anlatı olarak kabul görmüş olan “Basat’ın Tepegöz’ü öldürdüğü” anlatıda yer alan semboller zincirini değerlendirip anlatı bütünlüğü içinde ne anlama geldiklerini sorgulayarak, anlaşılma sorununu büyük ölçüde çözdüğümüz kanaatindeyim..

Anlatıda yaratılış döngüsünün; yaşanan an, gün, yıl ve yüz yıl döngüsü, sosyolojik ilişkiler, tarihsellik içeren insan yaşamı döngüsü üzerinden kurgulanmış ve sembollerle kurulmuş olduğu görülür.

Gün içinde gece, ilk kırmızı, gündüz, son kırmızı; yılda mevsimler şeklinde görülen yaylaya gitme ve dönme şeklinde kış, ilkbahar, yaz, sonbahar; yüzyıl içinde insan yaşamı boyunca, Oğuzlarda karanlık dönemde Tepegöz anlayışının hakim olması ve Basat’ın devreye girişiyle zamanın gün ortasına dönüşü; çocukluk, gençlik, olgunluk ve ihtiyarlık döngüsüyle ifade edilir. İnsan yaşamının insanlığa ışık tutan bir tarafını da görmek mümkündür. “İlk kırmızı= sabah= gençlik= ilkbahar; gündüz= öğle= olgunluk= yaz; son kırmızı= akşam= son bahar= ihtiyarlık; siyah= gece= kış= bebeklik” benzeşmelerinden ve yaratılışın temel döngülerinin birer görüntüleri olan unsurlarla anlam ilişkileri kurulur. Yaradılıştaki her unsurun kaderi bir şekilde üst yapıya bağlı olarak zamanla şekillendiği belirtilir. Yaşam, bilinçdışı olan (kaderî) varlığın zamana bağlı olarak ortaya çıkışıyla kendini gösterir.. Bu vurgu görünür ve anlaşılır olan gün, ay, yıl, insan yaşamı ilişkilerinden sosyal yaşamla köprüler kurularak onun da görünür ve anlaşılır olması sağlanır.

Hikâyede **kötüden iyiye gidiş**: gün başlangıcı, sabah, ilkbahar, gençlik, 10-30 yaş, siyahtan kırmızıya dönüş; **iyilik, mükemmellik**: öğle- gün ortası, olgunluk, 30-50 yaş aralığı, kırmızıdan yeşile ve beyaza dönüş; **iyiden kötüye gidiş**: ikindi, sonbahar, ihtiyarlık, 50-70 yaş aralığı, beyazdan sarı ve kırmızıya dönüş; **kötülük**: gece, kış, bebeklik, 70 ve devam eden yaş aralığı ile 0-10 yaş aralığı, kırmızıdan siyaha dönüş şeklinde varlığın çeşitli katmanlarda dışavurumu, diğer bir ifadeyle yaratma gerçekleşir. İnsan ömrüyle, onun kurduğu sosyolojik yapı olan devlet arasında yaşam süresi itibarıyla benzerlik görülür.

	Kötüden İyiye	İyi	İyiden Kötüye	Kötü
Gün	Gün başlangıcı	Öğle, Gün ortası	İkindi	Gece
Yıl	İlkbahar	Yaz	Sonbahar	Kış
İnsan	Gençlik	Olgunluk	İhtiyarlık	Bebeklik
Yüzyıl	15-30	30-50	50-70	70-85, 0-15
Renk	İlk Kırmızı	Kırmızı- yeşile, beyaz	Sarı-Son Kırmızı	Siyah

Alimcan İneyet’in toplumda birey yaşamının etkisini vurgulayarak, Basat ve Tepegöz’ün aynı kişiliğin farklı iki boyutunu ifade ettiğini ve Tepegöz’ün Basat’ın içindeki nefsi simgelediğini belirtir (İneyet, 2015, s. 11-12). Biz ise Tepegöz ve Basat anlatısının toplum yaşamına aksetmiş ve onun aşamalarını görünür hale getiren simgelerle örülmüş bir anlatı dizgelerinden oluştuğunu düşünüyoruz. Her davranış; bireysel, toplumsal, fizyolojik, ruhsal veya tarihsel olsun; Kutsal tarafından gerçekleştirilir ve onun iradesiyle bir döngü (kader) sonucunda oluşturulur. Dede Korkut’ta yer alan anlatılar içinde, anlaşılması en zor anlatı olarak kabul gören anlatının simgelerini çözümleyerek, insanlık inancı birikiminin Türk kültüründe bir yansıması olduğunu ortaya koymaya çalıştık.

Kaynakça

- Aktulum, K. (2018, Ocak). "*İmgelemin Antropolojik Yapıları*" ve Folklor: 12 27, 2018 tarihinde researchgate: https://www.researchgate.net/publication/325958487_Imgelemin_Antropolojik_Yapıları_Ve_Folklor_Gilbert_Durandın_Arketipsel_Sınıf_adresinden_alındı
- Aktunç, H. (2011). *Büyük Argo Sözlüğü*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Argunşah, M. (2002). *Kirdecî Ali, Kesik Baş Destanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Campbell, J. (1995). *İlkel Mitoloji*. (K. Emiroğlu, Çev.) Ankara: İmge Kitapevi.
- Çaycı, A. (2002). *Anadolu Selçuklu Sanatında Gezegen ve Burç Tasvirleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Çobanoğlu, Ö. (2002). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ.
- Eliade, M. (2000). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi* (Cilt 1). (A. Berktay, Çev.) İstanbul: Kabalcı.
- Eliade, M. (2003). *Dinler Tarihine Giriş*. İstanbul: Kabalcı.
- Ergin, M. (1997). *Dede Korkut Kitabı I*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Grimal, P. (2012). *Mitoloji Sözlüğü*. (S. Tamgüç, Çev.) İstanbul: Kabalcı.
- Hançerlioğlu, O. (1984). *İslâm İnançları Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- İnayet, A. (2015, 2 15). Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Destan'ın Yeni Bir Yorumu Üzerine. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, s. 7-13.
- Jung, C. C. (2002). *Anılar, Düşler, Düşünceler*. İstanbul: Can Yayınları.
- Karabaş, S. (1999). *Bütüncül Türk Budunbilimine Doğru*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (1995). *Ortadirek*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Larosse, M. (1992). *Nympea* (Cilt 15, s. 35). içinde İstanbul: Sabah Gazetesi Yayınları.
- Özçelik, S. (2005). *Dede Korkut*. Ankara: gazi Kitapevi.
- Schimmel, A. (2000). *Sayıların Gizemi*. (M. Küpüşoğlu, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (1988). *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitapevi.
- Topcu, M. (2015). *Yaşar Kemal'in Romanlarında Halk Kültürü Etkisi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- www.diniruyatabirleri.com.tr. (2017). 6 19, 2018 tarihinde ruyada-agac-koku-gormek: <https://www.diniruyatabirleri.com.tr/ruyada-agac-koku-gormek/> adresinden alındı
- Yavuz, A. (2012). Gazzali'nin Yönetim Anlayışında, Hadis ve Sünnet Kültürünün Etkisi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(34), 16.
- Yazır, E. H. (1993). *Kur'an-ı Kerim ve Meali*. İstanbul: İslamoğlu Yayıncılık.